

Щодо виробництва центральних кондиціонерів ХЗК 1982 р., то воно складало у загальному обсязі виробництва всіх кондиціонерів 33%, тобто 6518 од. з усіх 19737 од. кондиціонерів, вироблених у СРСР. Всього на 1982 р. вироблявся 41 типорозмір кондиціонерів, з яких 10 – на ХЗК. Наприклад, 1982 р. останнім вироблено 4668 од. кондиціонерів КТЦ 31,5чКТЦ 250 (8 типорозмірів), 1850 од. кондиціонерів КД 10АчКД 20А (2 типорозміри). Крім виробництва центральних кондиціонерів завод займався виробництвом вентиляторів загального призначення, повітрянагрівачів (калориферів) і фільтрів [12, 15].

Впровадження нового та модернізація старого обладнання на виробничих підприємствах НВО Союзкондиціонер дозволили довести питому вагу виробів з Державним Знаком Якості у загальному обсязі обладнання для кондиціонування повітря та вентиляції загальном на 1988 р. до 79,5% (1987 р. – 74,4%), зокрема на ХЗК – до 80,4% (1987 р. – 79,1%). Для порівняння, наприклад, до створення НВО Союзкондиціонер підприємствами вироблялася продукція в основному першої та другої категорій і лише 16,7% загального обсягу складала продукція з вищою категорією якості [13, 29]. Вже 1989 р. на ХЗК, за розробками інституту, виробляли 100% обладнання з Державним Знаком Якості [11, 13].

Отже, поява та становлення такого поняття як вітчизняне кондиціонеробудування з високим рівнем механізації виробництва припали на початок другої половини ХХ ст. Значна частина виробничих та наукових потужностей кондиціонеробудування СРСР концентрувалася на теренах Радянської України, але найвагоміший внесок у розвиток цієї галузі зробили машинобудівники та науковці Харкова. ВНДІКондиціонер став головною формою зв'язку науки з виробництвом, потужним важем у прискоренні науково-технічного прогресу кондиціонеробудування СРСР, базовою організацією зі стандартизації, ціноутворення, нормування матеріалів та комплексних систем управління якістю продукції.

1. Центральний Державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОУ), ф. Р-2605, оп. 8, спр. 8630.
2. Пеклов А.А. Кондиционирование воздуха в промышленных и общественных зданиях. – К., 1980.
3. Кокорин О.Я. Установки кондиционирования воздуха. Основа расчета и проектирования. – М., 1978.
4. Державний архів Харківської області (далі – ДАХО), ф. 69, оп. 24, спр. 47.
5. ЦДАВОУ, ф. Р-2, оп. 13, спр. 2205.
6. ДАХО, ф. 11277, оп. 13, спр. 39.
7. Об опыте работы с кадрами на Харьковском ордена Октябрьской Революции Заводе «Кондиционер» Ленина / Ред. М. Овсянников. – М., 1971.
8. Давыдов Н.М. Завод коммунистического труда // Строительные и дорожные машины. – 1967. – № 9.
9. Центральний Державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 32, спр. 587.
10. Малов В. И. Харьковскому заводу «Кондиционер» – 50 лет // Строительные и дорожные машины. – 1983. – № 11.
11. ДАХО, ф. 11277, оп. 31, спр. 30.
12. Центральний державний науково-технічний архів України, ф. Р-220, оп. 1, спр. 52.
13. ДАХО, ф. 11277, оп. 15, спр. 36.

Ushenko P.A. Kharkiv as the research and industrial center of the Soviet air conditioning formation. In the article is analysed the leading role of the city Kharkiv as the center of the new field of machine building formation in the Soviet Union in the second half of the XX century.

Key words: air conditioning formation, Kharkiv, Kharkiv factory «Conditioner», All-Union Scientific Research Institute «Conditioner»

Н. С. Самойленко

ПРИКОРДОННИЙ БІЛОРУСЬКО-РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОНСОРЦІУМ ЯК ПРИКЛАД СТІЙКОГО ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті розглянуті основні етапи створення, структура, напрямки роботи та практичні ініціативи Прикордонного Білорусько-російсько-українського Університетського Консорціуму.

Ключові слова: прикордонне співробітництво, університетський консорціум, студентська міжнародна школа, архів відкритого доступу, програма подвійних дипломів

Прошло вже 20 років з того моменту, як виникли нові територіально-політичні системи на просторах колишнього СРСР – нові незалежні держави. Адміністративні міжреспубліканські кордони отримали статус міждержавних і почали виконувати бар'єрні функції, а території, що колись були глибинними у складі єдиної держави стали прикордонними. Саме до таких належить російсько-українсько-білоруський кордон, поява якого змусила місцеве населення болісно пристосовуватися до особливостей нового геополітичного становища. Крім того, він став істотним бар'єром на шляху поширення знань.

Керуючись такими обставинами, Рада керівників прикордонних областей Республіки Білорусь, Російської Федерації та України, поряд з економічними завданнями, ініціювала розширення і поглиблення зв'язків у гуманітарній та освітній сферах між державами. 18 вересня 2002 р. на чергових Зборах Ради в м. Суми у виступі голови Харківської обласної державної адміністрації Є. Кушнарєва був озвучений і односторонньо прийнятий всіма учасниками багатосторонній освітній проект «Знання без кордонів», основною метою якого є об'єднання зусиль з підготовки фахівців і підвищення конкурентоспроможності вищої освіти, що здобувається в університетах російсько-українсько-білоруського прикордоння [1].

Від початку реалізації проекту необхідно було спрямувати зусилля на взаємодію університетів, адже їх міжнародний і регіональний авторитет дозволив надати цій ідеї міждержавного значення. До співпраці були запрошені шість освітніх центрів – Белгородський державний університет (згодом національний дослідницький), Воронежський і Ростовський державні університети (РФ); Донецький національний університет, Таврійський національний університет ім. В. Вернадського, Харківський національний університет ім. В. Каразіна (Україна).

23 квітня 2003 р. у Харкові керівниками цих навчальних закладів був підписаний Меморандум «Про створення Прикордонного Російсько-Українського Університетського Консорціуму» [2, 8]. У ньому зазначено, що Консорціум створено з метою розвитку вищої освіти, поліпшення якості підготовки фахівців, підвищення ефективності наукових досліджень, обміну знаннями та координації спільної роботи в класичних університетах прикордонних областей, які є освітніми центрами Російської Федерації та України [3].

Для реалізації цих намірів було створено постійно діючий орган – Координаційну Раду, до складу якої входять два представники від кожного університету та один від Виконавчого комітету Ради керівників прикордонних областей Республіки Білорусь, Російської Федерації й України. З метою підвищення рівня навчання та інтегрування об'єданого інтелектуального потенціалу до європейського наукового простору, їй

доручили розробити спільні освітні та дослідницькі програми, на базі традиційних наукових шкіл і провідних кафедр університетів-учасників. Крім того, Координаційна Рада підготувала Угоду про багатостороннє співробітництво між класичними університетами прикордонних областей Російської Федерації і України [3].

Авторами ідеї виникнення Консорціуму та розробниками Концепції його створення є завідувач кафедри геології геолого-географічного факультету Харківського національного університету ім. В. Каразіна О. Васильєв і заступник голови виконавчого комітету Ради керівників прикордонних областей О. Кірюхін (м. Харків) [4, 174]. Основні положення діяльності Консорціуму затверджені 13 вересня 2003 р. Радою ректорів у м. Сімферополь (АР Крим, Україна). Його робота базується на сучасних науково-методичних принципах, що передбачають: можливість поступового вирішення проміжних і кінцевих завдань; концентрацію зусиль на пріоритетних напрямках, де міжнародне співробітництво дає позитивний результат; гармонізацію шляхів досягнення мети, яка базується на узгодженому розвитку всіх напрямів і спеціальностей; при підготовці кадрів вищої кваліфікації використання сучасних досягнень науки і техніки; мінімізацію витрат ресурсів, з метою досягнення певних цілей. Ректори домовилися проводити свої Збори в міру необхідності, але не рідше одного разу на рік, під головуванням керівника університету приймаючої сторони [5].

Члени Консорціуму основними напрямками визнали здійснення освітньої, зовнішньої (за межами країн-учасниць Консорціуму), наукової та гуманітарної діяльності шляхом: а) створення на базі декількох університетів Консорціуму «віртуальних» центрів підготовки за окремими напрямками і спеціальностями (для спеціальностей «екологія», «міжнародна економіка», «регіоналістика») можуть бути організовані міжуніверситетські факультети та кафедри; б) організації підготовки магістрів за індивідуальними програмами, використовуючи лише освітні ресурси університетів-членів Консорціуму; в) розробки програм нових спеціальностей і переробки існуючих програм, з використанням освітнього потенціалу всіх університетів-членів Консорціуму; г) сприяння мобільності викладацьких і наукових кадрів у межах Консорціуму; г) гармонізації законодавства Республіки Білорусь, Російської Федерації й України в галузі освіти та адаптації існуючих стратегій і стандартів освіти до умов міждержавного співробітництва; д) двостороннього керівництва дипломними і магістерськими роботами, дисертаціями; е) створення системи дистанційної освіти для жителів прикордонних областей Республіки Білорусь, Російської Федерації й України; є) спільного використання баз і маршрутів учбових практик, спеціалізованих лабораторій, комп'ютерних центрів; ж) спільної організації наукових і науково-технічних конференцій, співробітництва в межах міжуніверситетських науково-дослідницьких програм; з) організації для університетів-членів Консорціуму студентських олімпіад, конференцій, інтелектуальних ігор, спортивних змагань, музичних і театральних фестивалей та підтримки інших арт-проектів [5].

Майже одразу після підписання Меморандуму, протягом року до складу Консорціуму ввійшли: 14 жовтня 2003 р. Гомельський державний університет ім. Ф. Скорини (Білорусь), 30–31 травня 2004 р. Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Луганськ) та Запорізький державний (згодом національний) університет [6, 9]. У вересні 2004 р. до складу (тепер вже Білорусько-російсько-українського) університетського консорціуму був прийнятий Курський дер-

жавний університет, а наприкінці 2010 р. – Сумський державний університет [4, 175].

18 листопада 2003 р. у Донецькому національному університеті відбулося засідання Координаційної Ради Консорціуму, на якому розглядалися питання визначення пріоритетних напрямів співробітництва з освітніх дисциплін, вивчалися пропозиції з відповідних міждисциплінарних проектів. Прийнято рішення про розробку символіки та веб-сторінки Консорціуму, а на сайтах університетів-учасників розміщена інформація про співробітництво в межах Консорціуму [7].

На виконання рішень цього засідання були проведені зустрічі деканів профільних факультетів, з метою повнішого ознайомлення з діяльністю Консорціуму, щоб ініціатива співпраці йшла знизу і була обґрунтована реальними потребами. Так, 20 грудня 2003 р. у Харкові відбулася зустріч деканів географічних факультетів, на якій вирішили розробити транскордонний маршрут Донбас – Крим – Кавказ для студентів геологів і географів, з метою спільного проведення учбової геоекологічної практики [8, 9]. 22 січня 2004 р. там же пройшла зустріч деканів соціологічних факультетів, результатом якої стало рішення щодо проведення спільних міжнародних конференцій [9]. 20 лютого 2004 р. у Ростові-на-Дону зустрічалися декани юридичних факультетів, 27 лютого 2004 р. у Белгороді – факультетів філології, 3 березня 2004 р. у Донецьку – біологічних факультетів, 11 березня 2004 р. у Сімферополі – факультетів філософії та політології, 19 березня 2004 р. у Ростові-на-Дону – математичних і економічних, 24 березня 2004 р. у Воронежі – хімічних та 28 травня 2004 р. у Донецьку – історичних [10, 67].

2 квітня 2004 р. у Воронежському державному університеті відбулося друге засідання Координаційної Ради Консорціуму. Під час його проведення обговорювалися перспективи здійснення спільних освітніх, наукових і комерційних проектів університетами-учасниками, а також прийнято рішення про постійний обмін інформацією та досвідом між ними [9].

Поступово розширювалася структура Консорціуму. Введена посада Координатора Консорціуму, створено Раду директорів наукових бібліотек, почали діяльність семінар соціально-економічних досліджень і мережева лабораторія комплексних соціально-економічних досліджень [4, 176]. Значним проектом у галузі освіти та науки в межах Консорціуму є проведення школи «Міжрегіонального прикордонного співробітництва» і транскордонних стратегічних дебатів, які проводяться двічі на рік (весна, осінь) з 2009 р., на базі Белгородського національного дослідницького університету та Харківського національного університету ім. В. Каразіна. В них беруть участь професорсько-викладацький склад, аспіранти та студенти вищих навчальних закладів прикордонних областей. Цей проект поєднує науково-дослідницьку та освітню діяльність. Він передбачає залучення молоді до процесу впровадження єврорегіональної моделі співробітництва на прикордонних територіях двох держав. Перша частина проводиться у вигляді Інтернет-конференції і дає змогу залучити провідних вчених до вирішення проблем розвитку прикордонних регіонів, виокремлення пріоритетних напрямків для міжрегіонального прикордонного співробітництва. Інша частина школи – це транскордонні дебати – проектна рольова гра для молоді, яка базується на принципах дискусії і дає змогу молоді вивчити основи єврорегіонального будівництва та міжрегіонального управління [11, 58].

Прикордонний Консорціум зробив міцнішими Белгородський національний дослідницький університет

та Харківський національний університет ім. В. Каразіна, адже вони здійснюють освітню, науково-дослідницьку та методичну співпрацю між історичним, психологічним, філософським, соціологічним, геолого-географічним факультетами, обмін студентами-істориками, географами, екологами, працює спільна лабораторія соціально-економічних досліджень. Особливої уваги заслуговує студентська Міжнародна школа «Історико-культурна спадщина Єврорегіону “Слобожанщина”», започаткована історичними факультетами обох університетів. У її роботі беруть участь, на паритетній основі, десятки студентів.

Перша школа працювала 1–7 жовтня 2009 р., на базі Харківського національного університету ім. В. Каразіна, а її завдання полягало у виробленні практичних рекомендацій щодо збереження, використання і популяризації історико-культурних пам'яток єврорегіону «Слобожанщина», з урахуванням досвіду подібної роботи в інших єврорегіонах, і приверненні уваги до необхідності розвитку туристичних маршрутів маловідомих об'єктами культури й історії. В результаті, запропоновано проекти декількох тематичних туристичних маршрутів: «Поля ратной славы еврорегиона “Слобожанщина”», «Археологические памятники еврорегиона “Слобожанщина”», «Садово-парковые комплексы еврорегиона “Слобожанщина”», «Памятники церковного искусства еврорегиона “Слобожанщина”», «Еврорегион “Слобожанщина” – родина великих людей», а також сформульовані пропозиції відносно підвищення привабливості туристичних об'єктів [12, 298].

Наступна школа проходила на історичному факультеті Белгородського національного дослідницького університету 20–25 вересня 2010 р., під час якої продовжено практичну роботу зі створення туристичних проектів двома змішаними харківсько-белгородськими групами. На світ з'явилися унікальні розробки проектів музею «під відкритим небом» «Люботин» (на базі історичного центру в м. Люботин Харківської області) та аналогічного музею «Епоха», на базі садиби Муханових у Белгородській області, які було подано до відповідних державних структур, з метою їх реального втілення в життя [13, 239].

Темою III Міжнародної осінньої студентської школи «Історико-культурна спадщина Єврорегіону “Слобожанщина”», приуроченої до 100-річчя канонізації Святителя Іоасафа, стала духовна православна культура цього регіону. Учасники, за допомогою провідних спеціалістів з пам'яткознавства та богослов'я, презентували наступні транскордонні екскурсійні маршрути: «Пам'ятки церковної архітектури Слобожанщини», «Пам'ятки церковного мистецтва в музеях Єврорегіону “Слобожанщина” та методика їх опису», «Монастирі Слобожанщини (паломницький аспект). Святині православ'я на Слобожанщині», «Видатні церковні діячі Слобожанщини», «Центри православної народної культури Слобожанщини», що засвідчило вагомі наукові та практичні результати роботи школи [14, 329–330].

Вельми продуктивно співпрацюють директори університетських бібліотек Консорціуму. Так, 24 квітня 2004 р. у Харкові пройшла перша їхня зустріч, під час якої була створена Рада директорів бібліотек, а також вирішено налагодити регулярний обмін науковими працями вчених університетів, здійснювати обмін книжковими виставками, з метою покращення інформаційного обслуговування викладачів і студентів, використовувати електронну доставку документів до бібліотек університетів, створити корпоративну

лабораторію реставрації рідкісних та цінних книг [10, 67].

30 січня 2008 р. Радою ректорів Консорціуму підписані Белгородська декларація про відкритий доступ до наукових знань і культурної спадщини на університетському просторі прикордонних областей Республіки Білорусь, Російської Федерації та України і План дій з реалізації принципів Белгородської декларації на 2008–2013 рр. Ця Декларація закликає до поетапного розвитку онлайн-ного, відкритого доступу через Інтернет до кращих наукових досягнень і культурної спадщини, накопичених в університетах СНД, шляхом створення університетських електронних архівів відкритого доступу (ОА (open access) – репозитаріїв) [15]. У ній підкреслюється, що останні «повинні підтримуватися науково-дослідними інститутами, вищими навчальними закладами, урядовими агентствами або іншими авторитетними організаціями, з метою необмеженого поширення знань, оперативності та довготривалого архівування» [16]. У Плані дій зазначено, що університети мають надавати відкритий доступ до результатів наукових досліджень, виконаних за рахунок бюджетних коштів, на основі наказів ректорів про обов'язкове самоархівування публікацій в університетському електронному архіві [17].

На черговій зустрічі керівників бібліотечних та інформаційних служб університетів-учасників Консорціуму 28–29 травня 2009 р. у Белгороді намічено практичні кроки щодо реалізації цілей і завдань вищевказаних документів. Стосовно перших ОА-репозитаріїв, то вони були створені в травні–червні 2009 р. у Белгородському національному дослідницькому університеті та Харківському національному університеті ім. В. Каразіна й одразу зареєстровані у світових реєстрах [18, 367].

Ці електронні архіви відкритого доступу, що діють на базі найпопулярнішого програмного забезпечення для репозитаріїв цифрових документів Dspace, яке здійснює введення, індексацію, збереження і розподіл наукових матеріалів в електронному форматі, працює з різними видами електронних документів (текст, зображення, відео- і аудіофайли), сприяють більш повному інформаційному забезпеченню користувачів університетських бібліотек у межах Прикордонного Консорціуму та поза ним [19].

Ще однією значущою ініціативою Консорціуму є створення програм подвійних дипломів. Цей процес має відбуватися шляхом узгодження програм вищих навчальних закладів прикордонних регіонів. Однак це часто залежить від узгодження державних стандартів, що значно гальмує таку ініціативу [11, 59].

Отже, діяльність Консорціуму є важливим фактором інноваційного розвитку освіти і науки на прикордонних територіях Республіки Білорусь, Російської Федерації та України, що сприяє інтеграції пострадянських держав та регіонів до європейського науково-освітнього простору.

1. *Протокол № 13 Собрания руководителей приграничных областей Российской Федерации и Украины, Сумы, 18 сентября 2002 г. // Информационный портал межрегионального приграничного сотрудничества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://euroregion.ru>.*
2. *Кирюхин А.М. Устойчивое развитие образовательного пространства Украины: взгляд из российско-украинского приграничья // Приграничное сотрудничество. – 2004. – № 16.*
3. *Меморандум о создании Приграничного Российско-Украинского Университетского Консорциума [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bsu.edu.ru>.*

4. Самойленко Н.С. Прикордонний Білорусько-російсько-український Університетський Консорціум як приклад трьохстороннього прикордонного співробітництва в галузі освіти і науки // Юг России и Украина в прошлом и настоящем: история, экономика, культура: Мат. VI Межд. науч. конф. – Белгород, 2011.
  5. Концепция создания Приграничного Российско-Украинского Университетского Консорциума, Симферополь, 13 сентября 2003 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.bsu.edu.ru/Struktura/Consort>.
  6. Кирюхин А.М. Устойчивое развитие образовательного пространства Украины // Новый коллегіум. – 2004. – № 1/2.
  7. Березняк А.Л. Семеро науками богатых [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rsue.ru/Academy/Archives/191/seven.htm>.
  8. Николаев А. Развитие трёхстороннего приграничного сотрудничества в сфере образования // Приграничное сотрудничество. – 2004. – № 16.
  9. О российско-украинском взаимодействии в сфере образования // Информация Департамента международного сотрудничества в образовании и науке Министерства образования и науки Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.edu.ru/information/russian_federation/1244.
  10. Дятченко Л. Приграничные университеты Беларуси, России и Украины решили объединить свои усилия // Европа–Центр. – 2004. – 4 сентября.
  11. Денисенко А., Сапрыка В., Шмигирилова Л. Актуальные вопросы сотрудничества в области науки и образования российско-украинских университетов // Межрегиональное и приграничное сотрудничество: Сб. науч. тр. / Под ред. В. Бабинцева. – Белгород; X., 2011.
  12. Еремеев П., Кириллов С. Осенняя студенческая школа «Историко-культурное наследие еврорегиона «Слобожанщина» // Актуальні проблеми вітчизняної та всевітньої історії: Зб. наук. пр. – X., 2009. – Вип. 12.
  13. Труш С. II Международная студенческая школа «Историко-культурное наследие Еврорегиона Слобожанщина» // Актуальні проблеми вітчизняної та всевітньої історії: Зб. наук. пр. – X., 2010. – Вип. 13.
  14. Труш С., Старунская А. III Международная осенняя студенческая школа «Историко-культурное наследие Еврорегиона Слобожанщина» // Актуальні проблеми вітчизняної та всевітньої історії: Зб. наук. пр. – X., 2011. – Вип. 14.
  15. Московкин В.М. Российско-украинские усилия в продвижении идей и технологий открытого доступа к научному знанию [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.gpntb.ru.
  16. Белгородская декларация об открытом доступе к научным знаниям и культурному наследию на университетском пространстве приграничных областей Республики Беларусь, Российской Федерации и Украины. Белгород, 30 января 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dSPACE.bsu.edu.ru>.
  17. План действий по реализации принципов Белгородской декларации на 2008–2013 гг. Белгород, 30 января 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dSPACE.bsu.edu.ru>.
  18. Васильева О.А. Открытый доступ к научному знанию и культурному наследию // Шестые Страховские чтения: философские проблемы понимания в культуре и науке: Мат. Межд. науч. конф. / Отв. ред. Е. Антонов. – Белгород, 2010.
  19. Журавлёва И.К. Институционные репозитории: открытый доступ к знаниям и роль библиотек [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lib.kture.kharkov.ua>.
- Samoilenko N.S. The Border Belorussian-Russian-Ukrainian University Consortium as the example of stable educational-scientific cooperation.** In the article the main stages of creation, structure, directions of the work and practical initiatives of the Border Belorussian-Russian-Ukrainian University Consortium is investigated. **Key words:** border cooperation, university consortium, student international school, open-access archive, double degree program

